

“Iederwijs”: een nieuw Montessoriaans fundamentalisme

De Nederlandse leraar is onlangs verrast met enkele nieuwe en opmerkelijke denkbeelden. De bedenkers daarvan tooien zich met de naam Iederwijs. De vraag is of Iederwijs, een onderwijsfilosofie waarin het kind centraal wordt gesteld, het ei van Columbus is op het gebied van onderwijs na, zeg maar, Montessori, Steiner, Freinet, Petersen e.a. In dit artikel wordt kritisch op deze vraag ingegaan.

Wat te leren en hoe?

Wie bepaalt wat kinderen moeten leren en hoe? Iederwijs: de kinderen bepalen wat ze leren en hoe. Met andere woorden, de verantwoordelijkheid voor het leren en de ontwikkeling van het kind wordt bij de kinderen zelf gelegd. Men kan ook zeggen, op de kinderen afgeschoven. Bij Iederwijs wordt verondersteld dat kinderen overzien welke leerstof relevant is en welke leerprocessen er in elk afzonderlijk vak toe doen. Dat overzicht en dat inzicht in leerprocessen hebben kinderen niet en daarom is dit uitgangspunt naïef en riskant. Hoe kan een kind bepalen of een vak als geschiedenis of een onderwerp als negatieve getallen of grafieken in de wiskunde relevant is als het nog nooit kennis heeft gemaakt met dat vak of onderwerp? Daartoe is geen enkel kind in staat. Nog minder is het in staat te beoordelen welke leer- en denkprocessen funderend zijn bij het doorzien van historisch verbanden of het oplossen van wiskundige problemen.

Nu is het op zich ook wel weer te begrijpen dat de Iederwijzers de verantwoordelijkheid voor de vorming van de kinderen bij de kinderen zelf neerleggen want – zo vertellen ze trots – in een Iederwijsschool lopen vrijwel geen bevoegde leerkrachten rond. De onbevoegde begeleiders gaan de verantwoordelijkheid dan ook wijselijk liever uit de weg.

Kinderen leren zichzelf

Een volgend uitgangspunt van Iederwijs luidt: Als kinderen zelf leren lopen en praten, kunnen ze zelf ook wel leren lezen en schrijven. Om te beginnen is het volstrekt onduidelijk waarom het tweede wetmatig zou moeten volgen uit het eerste. Iederwijs draagt daar geen enkel argument voor aan. Maar dat uitgangspunt deugt met name niet omdat kinderen helemaal niet zelf leren lopen of praten. Bij lopen lijkt dat wel zo, maar iedereen (behalve de Iederwijzer) ziet en weet hoeveel ondersteunende hulp de kinderen daarbij krijgen. Nog minder is het waar dat kinderen zichzelf leren praten. Uit de vele rapportages over zogenoemde “wilde kinderen” – dat zijn kinderen die, na jaren eenzaamheid, in bossen en kolenhokken werden aangetroffen – wordt duidelijk dat deze kinderen geen woord spraken. Bekend zijn onder meer de wilde van Aveyron, Genie uit Los Angeles en Peter waarover Jonathan Swift uitvoerig rapporteerde. Deze kinderen hadden zichzelf helemaal niet leren praten en ze hadden dan ook het taalniveau van een garnaal. Ze groeiden namelijk niet op in sociale en dus talige omgeving en dat is een noodzakelijke voorwaarde voor het leren van een taal. Zou het de Iederwijzers nog nooit zijn opgevallen dat kinderen in Nederland Nederlands spreken en Tsjechische kinderen Tsjechisch? Van wie zouden ze dat nou hebben?

De lezer moet nu niet denken dat ik van mening ben dat kinderen zichzelf niets kunnen leren. Het tegendeel is waar en in toenemende mate zie je dat jonge kinderen steeds creatiever met hun taal spelen en experimenteren met nieuwe woorden en zinnen. Maar het is tegelijkertijd ook zo dat het bereiken van een hoger niveau van taal, van verhalen schrijven, wiskundige problemen oplossen, muziek beoefenen, tekenen en sport beoefenen etc. niet iedereen komt aanwaaien. Een heel mooi voorbeeld zag ik onlangs op de TV; Birgit Schuurman zong de sterren van de hemel, maar was niet te beroerd om de wijze raad van de

(oudere) Mathilde Santing op te volgen waardoor ze haar zang kon verbeteren. Zelfs op dat hoge niveau valt er kennelijk nog heel wat te leren van professionals. Als we er echter tevreden mee zijn als onze kinderen “olé, olé, olé” kunnen meeloeien met veertigduizend anderen, dan maakt het allemaal niet meer zo gek veel uit.

Leraar buiten spel

De Iederwijsfilosofie schrijft voor dat de kinderen en niet de leraren bepalen wat er wordt geleerd. Geheel in de lijn met deze dogmatiek is het leraren niet toegestaan bij de kinderen belangstelling voor hun vak op te roepen en op die manier de kinderen wellicht te motiveren voor hun vak. Motivatie komt immers uitsluitend uit de kinderen zelf. Onderwijs kan echter ook worden opgevat als het inleiden van de kinderen in onze cultuur om ze kennis te laten maken met alles wat wij daarin waardevol vinden. Onderwijs betekent dan kinderen confronteren met de wereld van de wiskunde, geschiedenis, vreemde volkeren, toneel, gedichten, muziek, tekenen, schrijven, etc etc. Maar nee, zoiets kan niet in het Montessoriaans Iederwijs fundamentalisme want dan voelt het kind zich niet meer veilig. Als leraren tegenover de kinderen over hun vak moeten zwijgen (behalve dan als kinderen daar zelf om vragen), als leraren hun leerlingen niet mogen uitdagen, verwondering uitlokken, als er geen vorm van cultuuroverdracht mag plaatsvinden die georganiseerd wordt door de leraar, dan moet geconcludeerd worden dat op de Iederwijs-school geen onderwijs wordt gegeven. Als de ouders daarmee instemmen, is dat natuurlijk geen probleem. Als er echter ouders zijn die zich toch ongerust gaan maken als hun kind na jaren nog niet kan lezen en rekenen, dan ontstaat de kater en loopt Iederwijs muurvast. Mijn voorspelling luidt dat de kater over slechts een beperkt aantal jaren (vermoedelijk op één hand te tellen) zijn klauwen laat zien.

Ik spak over Montessoriaans Iederwijs fundamentalisme, maar daarmee is niet iets kwaads bedoeld over het Montessori-onderwijs. Montessori zag namelijk wel degelijk het belang van goed onderwijs verzorgd door een bevlogen leraar. Zij sprak over gevoelige perioden waarin het kind meer ontvankelijk is voor het leren van bepaalde onderwerpen. Zij liet het niet aan het individuele kind over om zelf te bepalen wanneer zo'n periode was aangebroken. Met het oog daarop werd zelfs veel materiaal ontworpen. Het uitgaan van het kind was dus niet een dogma, zoals in Iederwijs en Montessori schoof de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het kind dan ook niet af op de kinderen.

Het Iederwijs-kind

Voor welke kinderen zou de Iederwijsfilosofie nu geschikt zijn? Het antwoord luidt: alleen voor het elitekind dat thuis al volop in aanraking komt met de rijkdom van onze cultuur. In een klimaat dus waar boeken zijn, waar gereisd wordt, waar men film en muziekuitvoeringen bezoekt etc. Maar ook hier zijn er kinderen die vragen om een duidelijke leerstructuur, om heldere regels, om een leraar die participeert, leiding geeft, problematiseert, vragen stelt, bemoedigt en aangeeft - desnoods op basis van bij Iederwijs verboden testen – welke leerresultaten zijn bereikt en hoe die kunnen worden geïnterpreteerd.

Voor kinderen van (iets) lager geschoolde ouders is de Iederwijs-school echter een nachtmerrie. Weten ze bij Iederwijs dan niet hoeveel inspanning leraren al vele jaren plegen om kinderen in kansarme situaties met extra middelen en materialen te stimuleren? En deze zijn niet door kinderen bedacht. Die middelen zijn hard nodig en zoals uit onderzoek blijkt, is extra stimulering al op heel jonge leeftijd noodzakelijk, willen deze kinderen niet met een achterstand de basisschool binnenkomen. Op het gebied van bijvoorbeeld rekenen-wiskunde

is de achterstand van allochtone kinderen op hun zesde jaar reeds gemiddeld anderhalf jaar. Daar zal de gemiddelde Iederwijzer echter niet van wakker liggen, want hun kindertjes worden so-wie-so allemaal arts en ingenieur, zo hoorde ik ooit eens uit hun welbespraakte mondjes.

Dat onzekere kinderen of kinderen met faalangst in de Iederwijs-school comfortabel kunnen wegdromen (ze mogen daar immers zelf voor kiezen) zal hopelijk voor hun ouders geen al te grote verrassing zijn. Als dat wel zo is, zal de rechter, zoals al eerder in Amsterdam het geval was, wel beslissen wie opdraait voor de kosten van de bijlessen.

En wie misschien dacht dat hoogbegaafde kinderen de ideale Iederwijsklantjes zijn, moet helaas ook worden tegengesproken. Juist deze kinderen hebben extra stimulans nodig. Die stimulans verzinnen ze niet zelf, de materialen moeten in zorgvuldig opgezette experimenten worden ontworpen. Uit onderzoek is gebleken dat als dat niet gebeurt, deze kinderen vaak in de problemen komen en gaan onderpresteren.

Lieverkoekjes

Je vraagt je af wat er gebeurt met kinderen die nooit eens door een zure appel hoeven heen te bijten, kinderen die als iets te lastig of saai dreigt te worden uit volle overtuiging het bijltje er bij neer mogen gooien, kinderen die nooit eens hun tanden ergens op stuk bijten en die nooit leren van akelige fouten, kinderen die nooit teleurstellingen leren overwinnen en nooit iets hoeven te doen wat ze niet “leuk” vinden? Lieverkoekjes allemaal en je houdt je hart vast. Vindt uw kind het onderwijs op de “gewone basisschool” lastig, saai, onaangenaam en onveilig, stuur het dan direct naar Iederwijs. Leuker kan ik het voor deze kinderen niet maken, gemakkelijker trouwens al helemaal niet.

Het is aardig in dit verband te wijzen op de relatie die de Utrechtse pedagoog, Micha de Winter, onlangs legde tussen het leren van de beginselen van democratie en opvoedingstijlen. Hij betoogt dat een opvoeding gekenmerkt door gezag een voorbeeld is van handelen in een open democratie. Ouders zijn zorgzaam maar stellen ook duidelijke grenzen en vooral: zij laten zien dat democratie gedragen wordt door een *algemeen* en niet slechts een *individueel* (eigen)belang. Onderzoek laat zien, volgens de Winter, dat deze opvoedingsstijl het beste voorbereidt op een open democratische samenleving en zulk een stijl staat helaas op gespannen voet met de, sterk op het individuele belang gerichte, Iederwijsideologie.

Inspectie?

Hoe reageert de inspectie van onderwijs? Wordt er ruimhartig gedoogt dat op deze scholen alleen dan onderwijs wordt gegeven als de kinderen daar toestemming voor geven?

Ongewenst onderwijs maakt het Iederwijskindje immers boos en vooral onveilig, zeker als het net van plan was een dagje trampoline te springen, een pitrieten mandje te vlechten of foto's in te plakken van grafjes van overleden keeshondjes. Maar waarom zouden de *niet*-Iederwijsscholen dan nog accepteren dat diezelfde inspectie op basis van een uitgekiend beoordelingssysteem kritiek komt leveren op hun dagelijkse werk?

Leren?

Wat tot slot opvalt is dat de Iederwijzers bergen onderzoeksliteratuur hebben gemist en zich baseren op volkomen achterhaalde leertheorieën. Als een kind bijvoorbeeld besluit dat het scheikunde wil leren, dan ligt er op de Iederwijsschool een boek klaar en de - plotseling

intrinsiek gemotiveerde - leerling kan zich nu gaan verdiepen in de wereld van basen en zuren. Het is van een verpletterende naïviteit te denken dat men zich op die manier de belangrijkste beginselen van de scheikunde (natuurkunde, wiskunde, muziek, literatuur etc.) eigen kan maken.

Geen zee gaat de Iederwijzers echter te hoog. De hulpprogramma's voor de drenkelingen zijn hopelijk op tijd leverbaar.

Literatuur

Micha de Winter Democratie moet je leren; wanneer beginnen we. In: NRC Handelsblad, 9 oktober, 2004. Opinie en Debat, p.17.

Jo Nelissen
Freudenthal Instituut
Universiteit Utrecht